

Józef Półciwiartek

Mieszkańcy miasta Kolbuszowa w czasach nowożytnych : tan i perspektywy badań

Rocznik Kolbuszowski 7, 51-73

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Józef Półciwiartek

Mieszkańcy miasta Kolbuszowa w czasach nowożytnych. Stan i perspektywy badań

Społeczność miejska Kolbuszowej od dawna intrygowała historyków głównie z uwagi na młodą metrykę miasta lokowanego na rozległej i starej wsi puszczańskiej. Drugi powód owych zainteresowań tkwił w prężnym wpływie na miasto i wsie podmiejskie pałacu magnackiego, zlokalizowanego na przedmieściu Kolbuszowej. Oddziaływanie pałacu i dworu pańskiego miało swe konsekwencje nie tylko gospodarcze, społeczne, ale też kulturalne, wpływało również na procesy kształtowania się mieszczaństwa kolbuszowskiego.

Sprzężenie obu czynników – roli pałacu i wieku miasta, które jeszcze w końcu XIX w. miało charakter osady niemal na wskroś rolniczej – stało się przyczyną zrodzenia się w Kolbuszowej legendy o wywodzeniu się większości mieszkańców miasta ze szlachty. Opinia taka miała zapewne wskazać „wyższość” społeczną ludności Kolbuszowej w rozległej okolicy wiejskiej. A czasy drugiej połowy XIX w. wniosły niesamowite przemiany w Kolbuszowej, bo miasto uzyskało status siedziby powiatu. Do miasta napływać zaczęły coraz liczniejsze grupy inteligencji oraz ludzie interesu gospodarczego, również wojsko, bo zlokalizowano tu niewielki garnizon armii austriackiej. I w tym właśnie tyglu przemian ludnościowych narastanie „obronnej” opinii wobec napływającej ludności z zewnątrz ma swoje uzasadnienie.

Rodowodem społecznym mieszczaństwa kolbuszowskiego zainteresowało się kilku historyków w czasach po II wojnie światowej. Badania źródłowe rozpoczął dr Kazimierz Skowroński, historyk zrodzony w Kolbuszowej i bardzo emocjonalnie z nią związany, który pracowicie przebadał akta metrykalne parafii kolbuszowskiej sięgające aż po 1640 r., przechowywane w miejscowej kancelarii parafialnej. Obszerną relację z owych badań opublikował w 1966 r., a zapowiadane pełniejsze opracowanie na ten temat pozostało dotąd w rękopisie¹.

¹ K. Skowroński, *Kolbuszowskie „przytutki” – nazwiska i przydomki*, [w:] Biuletyn Muzeum Regionalnego w Kolbuszowej Towarzystwa Opieki Nad Zabytkami, nr 1/1966, s. 70–96. Szersze opracowanie K. Skowrońskiego, pt. *Kolbuszowa i jej strony*, pozostaje w rękopisie.

Wprawdzie odciął się nieco od owego rodowodu szlacheckiego większości mieszkańców miasta, ale przy braku konfrontacji przez niego materiałów archiwalnych zachowanych w placówkach krajowych i zagranicznych, a zawierających spisy mieszkańców jeszcze z XVIII w., jego ustalenia pozostały, niestety, w dużym stopniu mało precyzyjne. Zresztą badania zachowanych akt metrykalnych rozległej parafii kolbuszowskiej musiały być z natury mało skuteczne dla samej Kolbuszowej czasów staropolskich. Akta metrykalne bowiem aż po czasy początku ery galicyjskiej nie wyszczególniały osobno zapisów dla poszczególnych wsi wchodzących w skład parafii kolbuszowskiej, a ta miała rozległy obszar. Jeszcze w 1673 r. obejmowała 8 osad (Kolbuszowa, Bukowiec, Niwiska, Smarkulów, Świerczów, Trześń, Werynia, Wola Domatków)². W latach następnych w obszarze parafii znalazł się jeszcze szereg innych wsi, co było rezultatem dalszego osadnictwa tej części Puszczy Sandomierskiej, a zapewne też zmian organizacyjnych sieci parafialnej. Faktem jest, iż od 1727 r. odnotowana jest w parafii kolbuszowskiej Brzozówka, od 1738 r. Nowa Wieś, od 1748 r. Zagranice, zaś od 1764 r. Kupieńskie Poręby, Malczów oraz Poducie³. Przekaz źródłowy natomiast z 1820 r. stwierdza wyraźnie uprawnienia materialne ówczesnego proboszcza fary kolbuszowskiej księdza Jana Konopki do Kolbuszowej miasta, Kolbuszowej Dolnej, Kolbuszowej Górnej, Nowej Wsi, Kupna, Poręb Kupieńskich, Przedborza, Domatkowa, Woli Domatkowskiej, Brzezówki, Huty. Były to osady położone w majątności panów na Kolbuszowej, ale były też zapewne wówczas w parafii kolbuszowskiej i inne wsie nie wchodzące w skład tej majątności⁴.

Staropolski system zapisów metrykalnych miał typową formę i elementy treści. Zwykle w jednej księdze podłużnego formatu wnoszono osobne serie zapisów ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych dla całej parafii⁵. Ten system okazał się nieskuteczny dla administracji austriackiej w Galicji po I rozbiórce Polski, stąd też przeprowadzono w latach 1776–1784 reformę metrykalną. Początkiem 1776 r. wprowadzono nowy formularz metrykalny, obowiązujący już od maja tego roku, choć proboszczowie respektowali go w praktyce dopiero jesienią. Ówczesny formularz obowiązywał prowadzenie osobnych serii ksiąg chrztów, ślubów i pogrzebów odrębnie dla każdej miejscowości w obrębie parafii. Ten wymóg nie został jednak w pełni zaakceptowany przez duchownych, którzy nie wszędzie zastosowali podział ksiąg dla każdej miejscowości oddziel-

² W. Kowalski, *Dzieje parafii Kolbuszowa w okresie przedrozbiorowym*, [w:] *Kolbuszowa 300 lat miasta*. Materiały z sesji naukowej 6–7 X 2000 r., pod red. Jacka Bardana, Kolbuszowa 2001, s. 25.

³ Tamże, s. 24.

⁴ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: CPHU we Lwowie), Fasje podatkowe, fond 146, opis 19, t. 4166 – Kolbuszowa Probostwo (1820 r.).

⁵ I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 206–217.

nie. Dlatego też w 1784 r. cesarz Józef II zatwierdził nowy formularz, zawierający w stosunku do formularza z 1776 r. bardzo wiele dodatkowych elementów zapisu.

Ten nowy formularz metrykalny zawierał zapis dokładnej daty urodzenia i chrztu, numer domu, imię dziecka, jego płeć. Zaznaczał też, z jakiego związku dziecko pochodzi (legalnego, nieformalnego), następnie wymagał zapisu imion i nazwisk obojga rodziców (przy matce nazwisko rodowe), następnie podobnie rodziców chrzestnych. Formularz zawierał też miejsce o zapisie wykonywanego zawodu rodziców i chrzestnych i własnoręczny podpis. W księdze ślubów natomiast znajdowały się rubryki dla wpisu daty ślubu, numeru domu, imienia i nazwiska nowożeńców, wyznania, wieku i stanu cywilnego, osobno imienia i nazwiska, zawodu i podpisu świadków. A w księdze zmarłych odnotowywano imię i nazwisko, datę i wiek zmarłego, datę pogrzebu, numeru domu, rodzaj choroby lub przyczynę śmierci.

W księdze urodzonych zapisywano nie tylko łacinników, ale również chrzty akatolików, również osób dorosłych w szczególnym przypadku (np. konwersje żydowskie, dzieci kolonistów niemieckich, jeśli te chrzczone były w kościele). W księgach zmarłych odnotowywano natomiast personalia tych akatolików, którzy pochowani zostali na cmentarzu parafialnym.

Przekształcenia metryk w akta stanu cywilnego, prowadzonych jednak przez proboszcza, pociągało za sobą uporządkowanie opłat związanych tradycyjnie z udzielaniem sakramentów, ich zniesienie lub wyraźne ograniczenie⁶.

Dopiero w oparciu o tak sporządzone zapisy metrykalne, będące odtąd dokumentacją stanu cywilnego ludności dla celów również państwowych, można prowadzić precyzyjne badania naukowe. Niestety, nie są one nam znane z badań K. Skowrońskiego odnoszących się do okresu po reformie metrykalnej. Nie jest też znana metoda badań zastosowana przez niego, a także sposób prowadzenia badań metryk staropolskich.

Wniosek nasuwa się zasadniczy. Ocalałe księgi metrykalne parafii kolbuszowskiej, sięgające pierwszej połowy XVII w., należy przebadać ponownie i gruntownie, przy zachowaniu przemyślanej i konsekwentnie realizowanej metody. W latach 90. XX w. badaniem kolbuszowskich akt metrykalnych zajął się mgr Marian Piórek, nauczyciel historii, będący wówczas uczestnikiem prowadzonego przeze mnie seminarium doktorskiego w Instytucie Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. O stanie zaawansowania owych badań nie ukazała się, niestety, żadna publikacja. Problem zatem przebadania owych akt metrykalnych stoi nadal otworem. Przyszłego badacza czeka praca ogromna, ale tylko ona, przy dodatkowym wykorzystaniu różnorodnych zapi-

⁶ B. Kumor, *Reforma metryk kościelnych w zaborze austriackim (1775–1788)*, [w:] *Studia z historii gospodarczej i demografii historycznej*. „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 70/1975, s. 322–334.

sów sporządzonych przez administrację majątkową panów na Kolbuszowej (głównie inwentarze) oraz administrację galicyjską (głównie spisy ludności), a także różnego rodzaju dokumenty kościelne czasów rozbiorowych, będzie mogła ukazać proces kształtowania się społeczności w mieście Kolbuszowej, zwłaszcza w kręgu katolików. Duże natomiast utrudnienia będą w odniesieniu do ludności żydowskiej, bardzo ruchliwej migracyjnie, przy braku zachowania o niej dokumentacji metrykalnej.

W odróżnieniu od łacinników ludność żydowska bardziej podatna była na zmienność koniunktury gospodarczej w mieście i w przypadku pojawiających się dużych trudności w lokalnej gospodarce przenosiła się do innych miejscowości. Napływ ludności żydowskiej do miasta staje się dla badacza potwierdzeniem dobrej koniunktury, odpływ zaś znamionuje załamanie się tej koniunktury i głębszy kryzys ekonomiczny. Stąd też duże różnice w zaludnieniu miasta przez Żydów nawet w niewielkich dystansach czasowych w Kolbuszowej mają swoje niemal jednoznaczne znaczenie.

Czasy galicyjskie wprowadziły duże zmiany w rejestrowaniu liczby ludności. Służyły temu nie tylko reformy zapisów metrykalnych, ale też inne postanowienia administracji zaborczej. Już w 1772 r. nakazano wkraczającej armii austriackiej i tworzonej administracji zająć się spisem ludności, a na polecenie gubernatora hrabiego Antoniego Pergena z października 1773 r. wykonano spisy ludności, które zawierały między innymi liczbę wiernych z podziałem na chrześcijan i Żydów, kleru świeckiego i zakonnego. Kolejne spisy ludności wykonano w 1776 r.⁷ Porządkując też stosunki poddańcze i stan podatków na cele państwowe spisano w 1773 r. z polecenia władz inwentarze gospodarcze i fasje podatkowe dla dóbr ziemskich, a potem przeprowadzono w całej Galicji kataster ziemski zwany Metryką Józefińską (1785–1788).

W oparciu o tę gospodarczą austriacką dokumentację zachowaną we Lwowie wprowadził Józef Półcwiartek w obieg historiografii szereg ustaleń i wniosków dotyczących kształtowania się społeczności miasta Kolbuszowa z przełomu XVIII i XIX w. (skład etniczny i religijny, problemy gospodarcze miasta, właściciele majątności kolbuszowskiej)⁸. W odniesieniu natomiast do połowy XIX w. szereg problemów ludnościowych Kolbuszowej omówił Krzysztof Ślusarek⁹. Cenne zwłaszcza okazały się wykazy mieszkańców miasta Kolbuszo-

⁷ Memoriał Antoniego hr. Pergena, pierwszego gubernatora Galicji o stanie kraju, wyd. Ludwik Finkel, [w:] *Kwartalnik Historyczny*, R. XIV/1900, s. 25; B. Kumor, *Spis wojskowy ludności Galicji z 1808 r.*, [w:] *Przeszłość Demograficzna Polski*, t. X, s. 40–41.

⁸ J. Półcwiartek, *Kształtowanie się społeczności miasta Kolbuszowej na przełomie XVIII i XIX w.*, [w:] *Ojczyzna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Kirykowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. J. Chrobaczyński, A. Jureczko, M. Śliwa, Kraków 1993, s. 633–649.

⁹ K. Ślusarek, *Kolbuszowa w dobie uwłaszczenia chłopów (połowa XIX w.)*, [w:] *Kolbuszowa 300 lat miasta*, s. 90–108.

wej z 1852 r. oraz Kolbuszowej Dolnej i Kolbuszowej Górnej (z obu tych wsi z 1851 r.). Zapisy zawierające numery domów oraz stan uposażenia ziemskiego w rozbiciu na odrębne zwierzchności gruntowe mają niezwykłą wartość w analizie procesu kształtowania się społeczności miasta. Wiele ustaleń K. Ślusarka dla połowy XIX w. stanowi dla przyszłych badań solidny przedział czasowy dla rozpatrywania ludności miasta okresu autonomii Galicji, gdy Kolbuszowa awansowała w 1865 r. do rangi siedziby powiatu, a ludność miasta coraz mocniej poddawana była napływowi nowego elementu demograficznego (administracja państwowa, sądownictwo, szkolnictwo, służba zdrowia itp.).

Wpływ natomiast dworu Lubomirskich i Sanguszków na rozwój miasta, również na przemiany ludnościowe, omówił w pracownice sporządzonej rozprawie Franciszek Zacny¹⁰. Cenne ustalenia autora w odniesieniu do ludności miasta (między innymi struktury społecznej i zawodowej), okazały się jakże niezbędne dla konfrontacji z wcześniejszymi wywodami K. Skowrońskiego.

Tak więc dotychczasowy stan badań nad ludnością miasta Kolbuszowa aż po połowę XIX w., choć jeszcze o charakterze wstępnym, stworzyły dobre podstawy merytoryczne i metodyczne do dalszych trudów naukowych. Czasy galicyjskie ze swą dokumentacją archiwalną w całości rozważań kwestii ludnościowych miasta Kolbuszowa są niezwykle ważne, są bowiem etapem przestawiania się miasta-wsi w organizm nowożytnego miasta o swoistym wyrazie wśród miast galicyjskich i małopolskich.

* * *

W niniejszej rozprawie powracam jeszcze do spraw mieszkańców miasta Kolbuszowa z przełomu XVIII i XIX w. już wcześniej przeze mnie sygnalizowanych¹¹. Wykorzystane dwa pełne wykazy mieszkańców Kolbuszowej z 1773 i 1785 r., stanowią jak dotąd najstarsze znane zestawienia ludności miasta (Łacinników i Żydów). Byli to mieszkańcy podlegli trzem zwierzchnościom gruntowym w mieście – zwierzchności dworskiej panów na Kolbuszowej oraz zwierzchnictwu gruntowemu probostwa, a także trzeciej zwierzchności w postaci prebendy szpitalnej. W wykazach nie zamieszczono więc mieszkańców dworu pańskiego wraz ze stałą służbą dworską, nie zamieszczono też mieszkańców probostwa (liczby księży i stałej służby), nie zamieszczono też duchownych kościoła szpitalnego oraz starców przytułku szpitalnego (dziadów szpitalnych).

Oba zestawienia mieszkańców sporządzone w krótkim od siebie dystansie czasowym – 12 lat – różnią się od siebie zasadniczo celowością sporządzenia

---

¹⁰ F. Zacny, *Rola dworu Lubomirskich i Sanguszków w rozwoju miasta*, [w:] *Kolbuszowa 300 lat miasta*, s. 43–65.

¹¹ J. Półwiartek, *op. cit.*, s. 633–649.

spisu, jak i metodą owego spisu. Spis z 1773 r. obejmuje jedynie wykaz poddanych dworskich oraz plebańskich („Opisanie Poddanych Mieszczan tak Katoликów i Żydów Miasta Kolbuszowej, dóbr dziedzicznych JO Xięcia JMCi Lubomirskiego w województwie sandomierskim leżącego, a państwa Kolbuszowa”), zaś wykaz z 1785 r. obejmuje poddanych mieszczan wszystkich trzech zwierzchności gruntowych. Ten ostatni sporządzony w trakcie spisowania Metryki Józefińskiej (1785–1788) będącej katastrem ziemskim, stanowiącym wówczas i aż po 1820 r. podstawę do wymiaru podatków na cele państwowe, jest bardziej dokładny i zawierający wiele dodatkowych informacji. Wprawdzie oba spisy wydzielają dokładnie miasto Kolbuszowę od sąsiednich miejscowości – obu przedmieść kolbuszowskich – to przecież układ topograficzny miasta i tych wsi najbliższych (Kolbuszowej Dolnej i Kolbuszowej Górnej), nakazuje historykowi branie też pod uwagę relacji własnościowych i demograficznych również tych osad. W Kolbuszowej Dolnej położony był pałac pański z różnymi zabudowaniami towarzyszącymi, zaś w Kolbuszowej Górnej główny folwark majątności z administracją gospodarczą. Poza tym część dóbr ziemskich fary kolbuszowskiej z poddanymi chłopami tejsze fary usytuowane też były poza Kolbuszową. Możliwość zatem przemieszczania poddanych probostwa wpływała na ich zmiany zamieszkania w mieście lub na wsi. A tacy zamieszkiwali w mieście oraz w Kolbuszowej Dolnej i w Nowej Wsi.

Wykaz mieszkańców Kolbuszowej z 1773 r. podległych zwierzchności dworskiej (łacinników i Żydów) wymienia w mieście 173 osiadłości, przy czym oba żywioły etniczne miały w mieście odrębne samorządy, uzależnione jednak od dworu. Wykaz informuje też o 16 poddanych proboszcza farnego księdza Tomasza Lipińskiego. Było zatem łącznie 189 osiadłości w mieście. Żydzi stanowili 91 rodzin, zaś łacinnicy 95 rodzin. Tu bez szerszej analizy wykazu nazwisk z 1773 r. (analizę tę głównie w aspekcie gospodarczym przeprowadziłem w opublikowanej rozprawie)¹² pragnę zwrócić uwagę na tak zwanych komorników miejskich wśród łacinników (w sumie 6) bez własnych domostw, wśród których wymieniono 5 rodzin drobnoszlacheckich (Stempkowski, Ruszecki, Szponarski, Podgórski, Wojciechowski – wszyscy bez podania imion), zamieszkaliby zapewne w domostwach dworskich, wolnych od obowiązków gospodarskich na rzecz dworu pańskiego, a jedynie szósty komornik Bartłomiej Król odrabiał dla dworu 5 dni pańszczyzny pieszej w roku¹³. Dokument zaś z 1785 r. wymienia też szlachcica Kłodnickiego na ul. Sędziszowskiej.

Była to drobna szlachta, przebywająca w dobrach Lubomirskiego i jemu podległa z tytułu osiedlenia w jego dobrach, choć zwolniona z obowiązków pracy i opłat pieniężnych, a w rozliczeniach gospodarskich potraktowana jako komornicy miejscy. Podobnie zamieszkałych w Kolbuszowej Dolnej dwóch drob-

¹² Tamże, s. 638–639.

¹³ CPAHU we Lwowie, fond 146, opis 16, t. 1583 – Kolbuszowa, s. 6–7.

nych szlachciców określono wedle uposażenia ziemskiego jako zagrodnika („Pan Drewnowski Szlachcic”, nr domu 44) i chałupnika („Pan Głogowski Szlachcic”, nr domu 49), wolnych od zobowiązań gospodarczych na rzecz dworu. Zamieszkiwali obaj w pobliżu pałacu pańskiego, ten bowiem posiadał nr 51.

Poddani proboszcza kolbuszowskiego (1773 r.) księdza Tomasza Lipińskiego, zamieszkali w Kolbuszowej, to 16 tzw. komorników miejskich. Natomiast w Kolbuszowej Dolnej na gruncie beneficjum parafialnego zamieszkiwało 16 kmieci plebańskich. Dokument zaś z 1789 r. wymienia w Kolbuszowej Dolnej 21 poddanych probostwa kolbuszowskiego¹⁴.

Funkcjonujący w Kolbuszowej od 1567 r. drugi kościółek pod wezwaniem św. Stanisława, ze szpitalem dla ubogich (przytułkiem dla starców)¹⁵, odpowiednio uposażony w ziemię, często łączony jest w wykazach majątkowych z probostwem parafialnym. W 1785 r. w obszarze miejskim probostwo i prebenda szpitalna posiadały łącznie 96 mórg 662 sążnie użytków rolnych, a dodatkowo jeszcze w Kolbuszowej Dolnej – probostwo 57 mórg i 909 sążni, zaś prebenda szpitalna 65 mórg i 351 sążni¹⁶. W tej też wsi zlokalizowane były gospodarstwa rolne (folwarczki) probostwa oraz szpitala kolbuszowskiego.

Podległość mieszkańców Kolbuszowej poszczególnym zwierzchnościom gruntowym wyraźnie określa fasja podatkowa z 1789 r. ustalona dla miasta i wsi majątności kolbuszowskiej w 1786 r. przez Urząd Komorniczy i Cyrkularny podczas detaxacji na gruncie „w Państwie Kolbuszowskim spisany”, w oparciu o wcześniejsze inwentarze i austriackie regulacje. W odniesieniu do mieszczan fasja podatkowa z 1789 r. stwierdza: „Mieszczanie Kolbuszowej do trzech gruntowych zwierzchności należy, to jest do Dominium Pryncypalnego 83, do Proboszcza Kolbuszowskiego 13, a do Probostwa Szpitalnego 5 posiadaczów. Prócz tego jest tu 6 poddanych, którzy powinności swe gruntowej zwierzchności pańszczyznę odrabiają. Rzeczonoego miasta Kolbuszowej posiadaczów powinności zasadzają się na dawnych prawach od JO Xiążąt Lubomirskich nadanych, a przez późniejszych dziedziców potwierdzonych na fundamencie których powinności zwierzchności gruntowej odbywają”¹⁷. Ludność żydowska w mieście zależna od panów dziedzicznych korzystała z innych praw. Zorganizowana w gminę wyznaniową (kahał żydowski) płaciła dominium, czyli panom na Kolbuszowej czynsz roczny od domostw, który w 1789 r. wyniósł łącznie 37 złotych reńskich i 30 kreuzerów¹⁸.

Zwierzchność gruntowa narzucała mieszkańcom miasta określone obowiązki gospodarcze. Sprecyzowane na piśmie (1789 r.) obowiązki mieszczan na

¹⁴ Tamże, fond 146, opis 18, t. 4111 – Kolbuszowa Dolna (1789 r.), s. 2.

¹⁵ K. Skowroński, *300 lat Kolbuszowej*, [w:] Biuletyn Muzeum Regionalnego w Kolbuszowej, nr 1/1961, s. 13.

¹⁶ CPHAU we Lwowie, Metryka Józefińska, fond 19, opis 7, t. 336.

¹⁷ Tamże, fond 146, opis 18, t. 4109 – Kolbuszowa miasto, s. 1.

¹⁸ Tamże, s. 2.

rzecz Lubomirskich określały: „Od ogrodów, placów, ról i domostw płacą czynsz, a oprócz tego obowiązani są do stawów, grobel i przykop dla utrzymania młynów wychodzić ile będzie potrzeba. Dają dziesięcinę snopową Proboszczowi Kolbuszowskiemu którzy mają grunta”. Z lasów mieszczanie nie brali bezpłatnie drewna i opału, „Jednakowoż majstrom czasem zwierzchność na opał wynieść pozwala”. Poddani probostwa farnego odrabiali dla niego pańszczyzną pieszą lub płacili za nią, przędli oprawę, dziesięciny nie oddawali. „Mieszczanie od pańszczyzny zwolnieni, tylko pieszo do grobel, stawów, przykop i z furmankami w razie potrzeby są obowiązani”¹⁹.

Z ról, pastwisk i łąk zobowiązanych było płacić do dworu 39 mieszczan, dla których rolnictwo było głównym źródłem utrzymania. Byli to tylko łacinnicy, zamieszkali dalej od centrum miasta. Spośród tej grupy mieszczan zobowiązanych było do odrabiania pańszczyzny 6 mieszczan (wdowa Turkowa, nr domu 99, Wojciech Ogonek, nr 101, Piotr Ogonek, nr 102, Franciszek Dobrowolski, nr 103, Piotr Stapor, nr 161, Marcin Stapor, nr 104)²⁰.

Dziesięcina snopowa wybierana od mieszczan zajmujących się rolnictwem, oddawana proboszczowi kolbuszowskiemu Maciejowi Grabkowskiemu wynosiła rocznie 58 kop i 32 snopy zboża (wymiar średnio liczony za lata 1786–1788). Ekwiwalent pieniężny za ową dziesięcinę wynosił rocznie 49 złotych reńskich i 36 kreuzerów²¹.

Miasto ze swą zabudową przylegało bezpośrednio do Kolbuszowej Dolnej, w której to wsi mieścił się pałac magnacki wraz z zabudową mu towarzyszącą, bez zabudowań folwarcznych jednakowoż. W tej wsi znajdowały się też zabudowania folwarku plebańskiego. W tej wsi ukazuje też dokument z 1773 r. gospodarstwo rolne (folwarczek) księdza prebendarza kościoła szpitalnego Wojciecha Wyczyńskiego, dysponującego licznym inwentarzem żywym (4 woły, 4 krowy, 3 cielęta, 4 świnie).

Kolbuszowę Dolną zamieszkiwało nadto w 1773 r. dworskich 36 kmieci (w ich gospodarstwach było łącznie: 3 konie, 60 wołów, 70 krów, 50 cieląt, 38 świń), 9 zagrodników (u nich 2 konie, 12 wołów, 24 krowy, 23 cielęta, 9 świń), 22 chałupników (u nich 2 konie, 8 wołów, 27 krów, 4 cielęta), 1 komornik (u niego 1 krowa). Tam też zamieszkiwał dworski młynarz Wojciech Ogonek (u niego 4 woły, 6 krów, 10 cieląt, 1 świnia)²².

Ukazani wyżej poddani dworscy w Kolbuszowej Dolnej zobowiązani byli wedle dokumentu z 1789 r. do następujących obowiązków pańszczyźnianych: „Odrabiają ciągłą czterobydlną i z dwoma ludźmi oraz i pieszą pańszczyznę, niektórzy puszczoną mają w czynsz. (...)Gdy zwierzchność nie potrzebuje na

¹⁹ Tamże, fond 146, opis 18, t. 4109 (1789 r.), s. 1–2.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże, s. 25.

²² Tamże, fond 146, opis 16, t. 1583, s. 16–18.

tyle pańszczyzny, płacą. Meszne zaś do Kościoła Kolbuszowskiego oddają. Oddają dworowi in natura gęsi, kapłony, kury, jaja, przędą oprawę. Owies ospowy dają i czynsz gruntowy płacą (...) Poddani tutejsi pasą na ugorach Pańskich i pastwiskach. Od starego bydłęcia po kreuzerów 15, od jałówki 7,5 kreuzerów płacą (...) Poddani tutejsi posiadają Grunta Dworskie niezakupne, za które jeżeli sobie takowych Poddani w dziedzictwo nająć będą życzyli do zapłacenia proporcjonalnego pociągani być powinni”²³.

Drugie przedmieście kolbuszowskie – Kolbuszowa Górna – wprawdzie większa w zabudowie od Kolbuszowej Dolnej, nie było jednak tak mocno związane z miastem. W 1773 r. zamieszkiwało w Kolbuszowej Górnej 79 kmieci (w ich gospodarstwach było łącznie: 2 konie, 77 wołów, 117 krów, 192 cieląt, 13 świń), 10 zagrodników (u nich 17 wołów, 12 krów, 5 cieląt, 2 świnie), 21 chałupników z ogrodami (u nich 1 koń, 20 krów, 5 cieląt, 2 świnie), 2 komorników²⁴. Obowiązki na rzecz dworu ponosili poddani z tego przedmieścia podobnie jak z przedmieścia dolnego (Kolbuszowej Dolnej).

Wśród każdej grupy gospodarstw chłopskich w obu przedmieściach Kolbuszowej (podobnie jak i wreszcie wsi majątności panów na Kolbuszowej) istniały różnice majątkowe (wielkość nadziału ziemi, liczba inwentarza żywego, itp.), co wpływało na wymiar obowiązków na rzecz dworu. W drugiej połowie XVIII w. dwór pański odczuwał znaczne potrzeby pieniędzy, stąd też przeprowadzał w swych dobrach różne reformy (dzierzawy dóbr, dzierzawy urzędów gospodarczych, zamiany pańszczyzny na czynsze, przechodzenie w zakupne władanie ziemi przez chłopów) i wyprzedaż części majątku ziemskiego. Pojawiła się stąd drobna własność szlachecka (w Kolbuszowej Górnej szlachcic Mroczkowski). W tej też wsi fasja podatkowa z 1820 r. odnotowała informację o 12 chałupnikach, którym dwór nadał w najem po 2 morgi gruntu zaniebanego na specjalnych warunkach: „Chałupnicy ci, którym z Pańskich Gruntów po 2 morgi ogrodów nadano w posiadanie emfiteutyczne płacą czynsze, te wyrażone według dobrowolnej ugody. Z domu po 1 złotym reńskim, z pól i łąk po 5, 6 i 12 złotych reńskich. Od pańszczyzny wolni”²⁵.

Zwracam uwagę na ten proces przemian gospodarczo-społecznych w majątności kolbuszowskiej nie tylko w kontekście położenia materialnego plebejów, ale też z narastających między nimi różnic położenia prawnego, innego traktowania ich przez administrację dworską. To w konsekwencji prowadziło do narastania wśród ludności poddańczej „rozwarstwienia kulturowego”, dążenie do „wybicia się” spośród plebejów. Sąsiedztwo natomiast okazałego pałacu kolbuszowskiego aspiracje te z pewnością podsycalo. W analizie tych przemian kulturowych z pewnością ostrość aspirowania dużej grupy poddanych

²³ Tamże, fond 146, opis 18, t. 4111, s. 2–3.

²⁴ Tamże, fond 146, opis 16, t. 1583, s. 10–15.

²⁵ Tamże, fond 146, opis 19, t. 4163, s. 10.

mieszczan i chłopów w kierunku „wybijania się” spośród plebejów jest zauważalny. Ten proces musiał być szczególnie ostry wśród mieszczan kolbuszowskich, w większości rolników, ale też i chłopów wsi podmiejskich, przynależnych do tej samej zwierzchności gruntowej i przynależnych do tej samej parafii kolbuszowskiej. Problem to bardzo istotny, ale też w miarę możliwy do zbadania głównie w oparciu o akta metrykalne (kojarzenie związków małżeńskich, obecność rodziców chrzestnych w określonych rodzinach).

W końcowej części niniejszej rozprawy pragnę zwrócić jeszcze uwagę na zwierzchność gruntową kolbuszowskiej plebanii parafialnej w mieście i w niektórych wsiach parafii. Osiedli na ziemi plebańskiej w pełni podlegali zwierzchnictwu proboszcza, łącznie z robociznami i daninami dla niego. Osiedli w mieście (1773 r.) określani są jako komornicy proboszcza, w liczbie 16 rodzin, którzy utrzymywali łącznie 8 wołów, 21 krów, 4 cielęta. Użytkowali zatem nie tylko ogrody, ale i niewielkie obszary rolne, choć nie wymieniają tego źródła historyczne²⁶. Zbiorcza natomiast faszja podatkowa zwierzchności probostwa kolbuszowskiego z 1820 r. ukazuje poddanych plebańskich w Kolbuszowej w liczbie 17 rodzin, w Kolbuszowej Dolnej 20, w Nowej Wsi 4 rodzin. Od wszystkich należało się probostwu 572 dni pańszczyzny sprzężajnej i 2736 dni pańszczyzny pieszej w roku, ale jej efekty w ocenie proboszcza Jana Konopki były mierne: „Ta cała pańszczyzna z pierwszego spojrzenia na sumę zdaje się wielka lecz mały pożytek przynosi, ponieważ większa część pańszczyzny ciągłej odbywa się pieszo, a resztę jałowkami i krowami pańszczyznę robią i gdyby podpisano swego bydła nie trzymał pole odłogiem leżeć by musiało”²⁷.

Z tytułu natomiast dziesięciny dworskiej i mesznego z miasta Kolbuszowej, Kolbuszowej Dolnej i Kolbuszowej Górnej należało się proboszczowi pszenicy 3 korce i 8 garncy, żyta 92 korce i 24 garnce, jęczmienia 5 korcy i 16 garncy, owsa 31 korców i 24 garnce, hreczki 2 korce, zaś z folwarku Werynia i wsi, z folwarku Kupno i wsi oraz z Porąg Kupieńskich, Przedborza, Domatkowa, Woli Domatkowskiej, Brzezówki i Huty żyta 167 korcy i 4 garnce, pszenicy 3 korce i 8 garncy. To wszystko mieli dostarczyć proboszczowi do Kolbuszowej wójtowie z odpowiednich wsi. W rzeczywistości było inaczej, o czym notował 4 kwietnia 1820 r. ksiądz Jan Konopka: „Dochody w zbożu, które się Beneficjum Kolbuszowskiemu przynależą, przy objęciu tychże podpisaniem więcej zmartwienia niżeli użytku zrobiły – raz że podły gatunek zboża (narzekając na pole) oddają, powtórę że ustawicznie trzeba by mieć do exekwowania wojskowych żeby się to z prawem nadane odebrać można. Podpisany z przeszłego roku 819, które jest rokiem objęcia dochodów, jeszcze i połowy mesznego nie odebrał. Cóż dopiero wnosić na przednówku (...) takowe pobieranie nie jest

²⁶ Tamże, fond 146, opis 16, t. 1583, Kolbuszowa (1773), s. 9–19.

²⁷ Tamże, fond 146, opis 19, t. 4166, Kolbuszowa Probostwo (1820 r.), s. 10–11.

żadnym dochodem, ale żebraniną nazwać można. Z rejestrów pozostałych po Antecesorach pokazuje się, że ani połowy nigdy nie odbierali”²⁸.

Poddani probostwa kolbuszowskiego zamieszkali w mieście uchodzili za najuboższych spośród wszystkich jego ludzi zależnych, zamieszkiwali przy tym w obiektach probostwa, trudniąc się zapewne po części rzemiosłem, po części rolnictwem. Niektórzy spośród nich nosili nazwiska brzmiące ze szlachecka (Nieznański, Pradorowski, Wiesiołowski, Gawęcki, Stawarski, Ziółkowski, Dudzieński). Ci w Kolbuszowej prawie wcale nie korzystający z ziemi beneficjum osadzeni mogli być przez proboszcza w porozumieniu z dworem pańskim za wcześniejszą długoletnią przez nich usługę dworską. Być może, iż w oparciu o inne jeszcze źródła da się to w przyszłości ustalić. Ta grupa poddanych plebańskich byłaby kolejnym środowiskiem społecznym zasilającym miejską społeczność rodzinami często z odległych stron, wnoszących poczucie „wyższości pańskiej”.

Wnikliwemu zbadaniu należy poddać rolę pałacu kolbuszowskiego i jego mieszkańców w społeczności miasta i wsi podmiejskich. Z badań tych winny wypływać w miarę precyzyjne ustalenia tego wpływu, choć rola pałacu na przestrzeni długich odcinków czasowych była nierównomierna. Pałac sięgający początkami Stanisława Lubomirskiego, pierwszego od 1616 r. pana na Kolbuszowej z tego senatorskiego rodu, a rozbudowany po 1642 r. przez Aleksandra Michała Lubomirskiego, był obok Wiśnicza ważną rezydencją rodu. Zbudowany z modrzewia utrzymywał swą świetność, mimo różnych zagrożeń i okresowych zniszczeń, niemal do początku XIX w. Dwupiętrowa zabudowa pałacu robiła duże wrażenie na przybyłych. Była w nim galeria, kaplica, gabinet, pokoje na piętrze, kilka piwnic. Strzegły go obwarowania ziemne i bagna oraz broń palna (w 1720 r. 4 armatki, 5 hakownic, moździerzy, zaś w 1768 r. 30 armat)²⁹.

Bardzo ludny w okresie czasowych pobytów dworu magnackiego, nierzadko z licznym żołnierstwem (wszak pełnili Lubomirscy wysokie godności publiczne w Rzeczypospolitej)³⁰, na co dzień natomiast świecił pustkami, bowiem przebywała wówczas jedynie stała służba zabezpieczająca utrzymanie pałacu oraz administracja gospodarza dóbr kolbuszowskich. Pałac podupadał w czasie wojen i konfederacji, a pobyt wówczas właścicieli dóbr z oddziałami żołnierskimi był bardzo dokuczliwy dla miasta i wsi kolbuszowskich. Przykładowo w okresie trzeciej wielkiej wojny północnej (1700–1721) wielokrotnie miasto i wsie okoliczne narażone były na straty od różnych wojsk przemieszczających się przez te tereny. Nawet własne oddziały Aleksandra Lubomirskiego dopuszczały się

²⁸ Tamże, s. 4–14.

²⁹ F. Zacny, op. cit., s. 57.

³⁰ D. Pustelak, *Właściciele majątności kolbuszowskiej (do 1944 r.)*, [w:] Zeszyty Naukowe WSP w Rzeszowie, z. 28/1998, Historia 7, s. 214–215.

rekwizycji, a stacjonujące tu ok. 1716 r. przez 12 tygodni spowodowały straty na 324 złp., o co skarżyli się mieszczenie Kolbuszowej³¹. A w czasie konfederacji barskiej (1768–1772), która przyniosła częściowe zniszczenie obiektów pałacowych i miasta, narzucono mieszczanom i chłopom wsi kolbuszowskich ogromne ciężary przy fortyfikacjach pałacu i miasta. Tylko w pierwszym roku konfederacji (1768 r.) zmuszono chłopów z Cmolasu do odpracowania w ramach pańszczyzny przy owych fortyfikacjach 471 dni sprzężajnych i 1196 dni pieszych. A ileż było prac mieszczan i chłopów z pozostałych wsi, również poza wymiarem pańszczyzny? Być może nieznane dotąd dokumenty odkryją to w przyszłości. Były to z pewnością tysiące dni pańszczyzny sprzężajnej i pieszej, a obok tego jakże powszechne wówczas rabunki żołnierskie, rozboje i gwałty³².

W administracji dworskiej utrzymywali Lubomirscy, po nich Sanguszkowie i Tyszkiewiczowie, często swych ludzi zaufanych, pochodzących zwykle z dółów społecznych, nierzadko też Żydów, którzy stanowili dla feudała pewniejsze zabezpieczenie aniżeli urzędnicy wywodzący się ze szlachty. Dotychczasowe badania dowiodły, iż przodowali w tym Lubomirscy. Zdolni urzędnicy wywodzący się spośród plebejów całą swoją karierę zawdzięczali panu, służąc mu wiernie. Ale i oni dbali też o interesy oddanej im służby. Tak już było za pierwszego właściciela Kolbuszowej Stanisława Lubomirskiego, inicjatora budowy pałacu kolbuszowskiego i dobrego tu też gospodarza. Nie zawsze jednak utrzymywany był tak korzystny klimat gospodarowania i współżycia z plebejami, zwłaszcza na szczeblu lokalnej pańskiej administracji gospodarczej³³.

Większość stałej służby pałacowej i folwarcznej złożona była z ludzi dochodzących z miasta i wsi podkolbuszowskich w zamian za częściowe lub całkowite zwolnienie z obowiązków pańszczyźnianych i wynagradzanych dodatkowo zwykle ziarnem zbóż. Wyższa służba, bardziej wykwalifikowana, była opłacana i dodatkowo wynagradzana ziarnem zbóż i owocami gospodarki rolnej i leśnej. Rozliczenie gospodarcze z 1779 r. wymienia taką służbę kwalifikowaną z opłatą roczną: „JMCi Pani Marsowej 1000 złp., Panu Ekonomowi z ordynarią 500 złp., Madeyskiemu Stawicznemu 160 złp., Piwowarowi 104 złp., Dwom Pachołkom Ekonomicznym 192 złp., Karbowemu 78 złp., Ogrodnikowi 32 złp.”³⁴

W pierwszej połowie XVIII w. stał się pałac kolbuszowski niemal stałą siedzibą właściciela ogromnej fortuny w Rzeczypospolitej księcia Pawła Sanguszki, którego żona Marianna Lubomirska została w 1720 r. dziedziczką Kolbuszo-

³¹ F. Zacny, *op. cit.*, s. 50.

³² J. Półcwiartek, *Majętność kolbuszowska w XVI–XIX wieku. Rozległość i gospodarka*, [w:] Zeszyty Naukowe WSP w Rzeszowie, z. 28/1998, Historia 7, s. 94–95.

³³ Tamże, s. 86–87.

³⁴ Tamże, s. 106.

wej. Wówczas pod rządami księcia Sanguszki przeżył pałac, a z nim i miasto okres prosperity. Wówczas całymi miesiącami przebywała tu rodzina i dwór książęcy z liczną służbą. Gościli tu też wysocy urzędnicy państwowi. Mieściły się tu najwyższe urzędy ogromnych dóbr magnata, tu funkcjonowało kierownictwo gospodarcze tych dóbr rozciągających się w Małopolsce, na Wołyniu i na Ukrainie. Kolbuszowa centralnie położona w tych dobrach spełniała rolę centrum latyfundium. W pałacu kolbuszowskim powstawały różnorodne dokumenty związane z funkcjonowaniem dóbr, ale też i o wadze państwowej³⁵.

Bezpośredni kontakt z mieszczanami Kolbuszowej miała służba pałacowa i administracja gospodarcza dóbr, stanowiąca niewątpliwie grupę uprzywilejowaną w społeczności lokalnej. Ona też wywierała przemożny wpływ na plebejów – mieszczan i chłopów. W przypadku pobytu w pałacu właściciele majątności zwiększała się liczba służby ze stałego otoczenia pańskiego. Była to wówczas służba bardzo liczna w pałacu. Tak np. w 1720 r. w otoczeniu Lubomirskiego znajdowało się 11 osób ze służby najbliższej, 7 osób spośród młodzieży szlacheckiej, 15 pokojowców, 13 lokajów, 6 trębaczy, 2 muzykantów, 4 pacholków, cyrulik, pasztetnik, krawiec, rymarz, 4 kucharzy i 4 kuchcików, 9 osób z czeladzi stajennej, stangreci z forysiem (4 kamerdynerów, 2 strzelców, 2 legawców – psiarczyków). Na usługi dworu w tym czasie pracowała duża grupa rzemieślników miejskich i wiejskich, wielu stałych tzw. „zamkowych” lub dworskich. Liczba i specjalizacja służby magnackiej ulegała zmianom z biegiem lat. U Pawła Sanguszki np. dwór uległ jeszcze powiększeniu i tak obok tradycyjnych kategorii pojawili się tzw. „cudzoziemcy” – 3 paziów, 2 rachmistrzów, kamerdyner, konował, pisarz pokojowy, cukiernik, 2 zachmistrzów, zegarmistrz, specjalista od fajerwerków. Byli też przy dworze sekretarze księcia, administratorzy dóbr, oficjaliści, różna też klientela szlachecka. W tym samym czasie funkcjonowało w Kolbuszowej kilkadziesiąt nadwornej rajtarii. W służbie magnata i w wojsku magnackim znajdowało się wielu mieszczan kolbuszowskich i wsi podmiejskich³⁶.

W wojsku magnackim służyło wielu kolbuszowian. I tak np. w chorągwi kuruckiej w 1749 r. byli: Michał Dobrzyński, Matjasz Weryński, Matjasz Antosiewicz, Wojciech Dulanowski, Sebastian Owsiniński, Matjasz Krajewski, Matjasz Górecki, Jan Starczyński, Paweł Kozłowski³⁷. Była to jedna z form awansu społecznego, zapewnienie sobie na przyszłość wyższej pozycji społecznej, możliwości „wybicia się”.

I jeszcze kilka uwag o Żydach w społeczności Kolbuszowej, tak licznej grupy w mieście, bardzo aktywnej gospodarczo, mającej duże wpływy u właścicieli dóbr przez swe usługi gospodarcze. Wprawdzie była to grupa zamknięta

³⁵ F. Zacny, *op. cit.*, s. 45.

³⁶ Tamże, s. 57.

³⁷ Tamże, s. 54.

religijnie i kulturowo, ale wzajemne kontakty z mieszczanami – chrześcijanami wytworzyły dobre obustronne odniesienia między nimi³⁸.

U początków funkcjonowania miasta Kolbuszowa na apel Aleksandra Dominika Lubomirskiego z 13 czerwca 1713 r. miasto zapełniać się zaczęło osadnikami żydowskimi. W 1776 r. wybudowano synagogę i łaźnię rytualną. W 1773 r. było w mieście 91 rodzin żydowskich, co stanowiło prawie 50 proc. wszystkich rodzin w mieście. Niemal wszystkie zajmowały się handlem lub rzemiosłem³⁹. Potem wyraźnie spadła liczebność Żydów w mieście.

Dotychczasowe badania wykazują, iż najlepszym okresem osadnictwa żydowskiego w Kolbuszowej była druga połowa XVIII w. W 1748 r. ukazały źródła 136 głów rodzin żydowskich, w 1773 r. 85 rodzin, zaś w 1820 r. wszystkich domów żydowskich w mieście ukazano jedynie 31, natomiast w 1852 r. na 146 rodzin w mieście tylko 29 przypadało na Żydów⁴⁰. Kryzys gospodarczy, który objął miasto, spowodował emigrację z niego Żydów na inne obszary, gdzie życie gospodarcze miało lepszy wymiar.

Trzy aneksy załączone do niniejszej rozprawy uzupełnią w szczegółach wiele sformułowań zawartych w niniejszej rozprawie i przyczynią się do dalszych badań nad ludnością miasta Kolbuszowej. Dwa pierwsze wykazy zawierają numerację domów, zwłaszcza wykaz z 1785 r. domów z numerami usytuowanych przy ówczesnych ulicach miejskich. Posłuży to do śledzenia zmiany mieszkańców na tych samych parcelach, ruchów migracyjnych, usytuowania odpowiednich obiektów i gmachów, terenów rolniczych w zabudowie miejskiej itp. Wykaz z Metryki Józefińskiej (1785 r.) ukaże szereg nowości nie sygnalizowanych dotąd w badaniach, np. istnienie w mieście dwóch szpitali – przytułków dla starców i ludzi nie mogących pracować, z których jeden zlokalizowany był przy kościele farnym, drugi przy kościele szpitalnym.

³⁸ J. Bardan, *Dawne pieczęcie i herb Kolbuszowej*, Kolbuszowa 1998, s. 37–39.

³⁹ J. Półcwiartek, *Kształtowanie się społeczności miasta Kolbuszowej...*, s. 636, 646–648; Tenże, *Majątność kolbuszowska w XVI–XIX wieku...*, s. 85–105; Tenże, *Skupiska żydowskie w Galicji u schyłku XVIII wieku*, [w:] *Żydzi w Małopolsce. Studia z dziejów osadnictwa i życia społecznego*. Praca zbiorowa pod redakcją Feliksa Kiryka, Przemysł 1991, s. 154–155.

⁴⁰ W. Kowalski, *op. cit.*, s. 39; F. Zacny, *op. cit.*, s. 63; J. Półcwiartek, *Kształtowanie się społeczności miasta Kolbuszowej*, s. 636–638; K. Ślusarek, *op. cit.*, s. 90.

Aneksy

I. Wykaz poddanych mieszczan katolików i żydów miasta Kolbuszowej
własności księcia Jerzego Marcina Lubomirskiego (1773 r.)(Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie,
Fasje podatkowe, fond 146, opis 16, t. 1583, s. 1–10)

Numer domu	Imię i nazwisko	Uprawa zbóż w gospodarstwie	Hodowla bydła w gospodarstwie
1	2	3	4
1	Wdowa Pietronka	tak	tak
2	Wolw Leyzorowicz, Żyd	nie	nie
3	Wdowa Borowska	tak	tak
4	Wincenty Staniszewski	tak	tak
5	Nyson Abrahamowicz, Żyd	nie	nie
6	Melech Lewkowicz, Żyd	nie	nie
7	Majer Chaimowicz, Żyd	nie	nie
8	Cypra wdowa, Żydówka	nie	nie
9	Wdowa Szmulowa, Żydówka Rzeszowska	nie	nie
10	Sanek Beznosek, Żyd	nie	nie
11	Mordka Tyblowicz, Żyd	nie	nie
12	Sanek Paunn, Żyd	nie	nie
13	Herszko Węgrzyn, Żyd	nie	nie
14	Michał Krawiec	tak	tak
15	Marcin Pawęcki	tak	tak
16	Sobestyanowa Duszyńska wdowa	tak	nie
17	Maciej Kulczycki	tak	tak
18	Nachym Tobiaszewicz, Żyd	nie	nie
19	Wdowa Wojciech Markiewiczowa	tak	tak
20	Marcin Januszewski	tak	tak
21	Wdowa Stanisława Burkiewiczowa	tak	tak
22	Wolf Leyzorowicz, Żyd	nie	nie
23	Wolf Płachta, Żyd	nie	nie
24	Jacenty Januszowski	tak	tak
25	Moyzek Lewkowicz, Żyd	nie	nie
26	Tobiasz Lewkowicz, Żyd	nie	nie

1	2	3	4
27	Walenty Markowicz	tak	tak
28	Józef Władarkiewicz	tak	tak
29	Franciszek Łożyński	tak	tak
30	Łukasz Marchocki	tak	tak
31	Tobiasz Moskowicz	tak	tak
32	Wawrzyniec Markowicz	tak	tak
33	Nochym Dawidowicz, Żyd	nie	nie
34	Szymon Lewkowicz, Żyd	nie	nie
35	Roch Sichonowicz	tak	nie

Ulica od Kościoła

Numer domu	Imię i nazwisko	Uprawa zbóż w gospodarstwie	Hodowla bydła w gospodarstwie
1	2	3	4
1	Moszko Krawiec, Żyd	nie	nie
2	Hernek Leyba Lewkowicz, Żyd	nie	nie
3	Jan Winiarski	tak	tak
4	Wojciech Ogonek	tak	tak
5	Wojciech Snopkowski	tak	tak
6	Wojciech Rybicki	tak	tak
7	Wojciech Biesiadecki	tak	tak
8	Wdowa Michałowa Barańska	tak	tak
9	Walenty Pawrzył	tak	tak
10	Wdowa Pawłowa Łosińska	tak	tak
11	Jakub Kubicki	tak	nie
12	Jan Prochalski	tak	tak
13	Jan Kretowicz	tak	nie
14	Hayzyk Piekarz, Żyd	nie	nie
15	Wojciech Manecki	tak	tak
16	Józef Wróbel	tak	tak
17	Mosko Szklarz, Żyd	nie	nie
18	Stanisław Turek	tak	tak
19	Tomasz Kaczanowski	tak	tak
20	Józef Markiewicz	tak	tak
21	Szpital, Żydowski	nie	nie

1	2	3	4
22	Antoni Koza	tak	tak
23	Ignacy Kaczkowski	tak	tak
24	Franek Dubyński	tak	tak
25	Wdowa Dulcka	tak	tak
26	Krzysztof Łosiński	tak	tak
27	Ignacy Labucki	tak	tak
28	Wdowa Sitkowska	tak	tak
29	Michał Winiarski	tak	tak
30	Stanisław Klek	tak	tak
31	Krzysztof Łosiński	tak	tak
32	Jakub Snopkowski	tak	tak
33	Szymon Kubicki	tak	tak
34	Tomasz Dunik	tak	tak
35	Dawid Dukielcki, Żyd	nie	nie
36	Moszek Mydlarz, Żyd	nie	nie
37	Karol Chmielowiec	tak	tak
38	Stefan Jabłoński	tak	tak
39	Walenty Chmielowiec	tak	tak
40	Józef Dembiński	tak	tak
41	Szymon Ogonek	tak	tak
42	Franciszek Ogonek	tak	tak
43	Bartłomiej Pączek	tak	tak
44	Bartłomiej Jantos	tak	tak
45	Wdowa Augustynowa	nie	tak
46	Michał Winiarski, dom drugi	nie	nie
47	Józef Miczuł albo Niedziałkowski	tak	nie
48	Jan Bąk	nie	nie
49	Józef Sienski	tak	tak
50	Wojciech Cebula	tak	tak
51	Michał Kaczanowski	tak	tak
52	Michał Podział	tak	tak
53	Abraham Rzeźnik, Żyd	nie	tak
54	Jakub Rzeźnik, Żyd	nie	nie
55	Walenty Macika	nie	nie

1	2	3	4
56	Paweł Koza	tak	tak
57	Wojciech Dulanoski	tak	tak
58	Wdowa Józefowa Fałkowa	tak	tak
59	Wdowa Rudkoska	tak	tak
60	Wojciech Danielkowicz	tak	tak
61	Ignacy Pęczakowski	nie	nie
62	Wojciech Gorecki	tak	tak
63	Wdowa Barańska, dom drugi	tak	nie
64	Wawrzyniec Stapor	tak	tak
65	Maciej Mrozkowicz	nie	nie
66	Mateusz Kardysz	nie	nie
67	Wdowa Mazurkiewiczowa	tak	nie
68	Xiądz Benedykt Głowacki	tak	tak

Komornicy

Numer domu	Imię i nazwisko	Uprawa zbóż w gospodarstwie	Hodowla bydła w gospodarstwie
1	Stempkowski Szlachcic	nie	tak
2	Ruszecki Szlachcic	nie	tak
3	Szponarski Szlachcic	nie	tak
4	Podgórski Szlachcic	nie	tak
5	Wojciechowski	nie	nie
6	Bartłomiej Król	nie	nie

Żydzi

Numer domu	Imię i nazwisko	Uprawa zbóż w gospodarstwie	Hodowla bydła w gospodarstwie
1	2	3	4
7	Mendel Złotnik	nie	nie
8	Herszko Krawiec	nie	nie
9	Herszko Majerowicz	nie	nie
10	Dawid Majerowicz	nie	nie
11	Leyba Rzeszowski Kramarz	nie	nie
12	Michel Kramarz	nie	nie
13	Kopel Rzeźnik	nie	nie

1	2	3	4
14	Michel Krawiec	nie	nie
15	Józef Rzeszowski	nie	nie
16	Kopel Haftarz	nie	nie
17	Herszko Markowicz Złotnik	nie	nie
18	Mordko Krawiec	nie	nie
19	Daund Złotnik zięć Szkolnika	nie	nie
20	Jakub Szkolnik	nie	nie
21	Izrael Danielowicz	nie	nie
22	Leyba Intreligator	nie	nie
23	Mordko Farbiarz	nie	nie
24	Leyba Płachta	nie	nie
25	Faywel Herszkowicz	nie	nie
26	Herszko Nahymowicz	nie	nie
27	Herszko Mielecki	nie	nie
28	Leyba Izraelow	nie	nie
29	Kantor Żydowski	nie	nie
30	Leyba Juczow	nie	nie
31	Abraham Złotnik	nie	nie
32	Moyzez Mączarz	nie	nie
33	Wolf Złotnik Monkowicz	nie	nie
34	Bonos Rzeźnik	nie	nie
35	Wolf Bonuszow Złotnik	nie	nie
36	Jakub Cyrulik	nie	nie
37	Mojzek Belfer	nie	nie
38	Herszko Izraelowicz Złotnik	nie	nie
39	Herszko Cechmonowicz Złotnik	nie	nie
40	Herszko Joluszow	nie	nie
41	Józef Kuśnierz	nie	nie
42	Dawid Herszkowicz Złotnik	nie	nie
43	Józef Kramarz	nie	nie
44	Abraham Krawiec	nie	nie
45	Leyba Krawiec z Kańczugi	nie	nie
46	Leyba Rzeszowski Kuśnierz	nie	nie
47	Herszko Złotnik syn Szklarza	nie	nie
48	Wolf Haimowicz	nie	nie

1	2	3	4
49	Faywel Farbiarz	nie	nie
50	Szymcha Galanternik	nie	nie
51	Pinchas Złotnik	nie	nie
52	Dawid Wolwowicz	nie	nie
53	Kielman Sonkow zięć	nie	nie
54	Ickef Złotnik	nie	nie
55	Faywel Leyzorowicz	nie	nie
56	Leyzor Dawidowicz	nie	nie
57	Haia Brzucha	nie	nie
58	Wolf z Dzikowa Złotnik	nie	nie
59	Haim Krawiec	nie	nie
60	Moyzek Sonkowicz	nie	nie
62	Leyba Cyprym zięć	nie	nie
63	Menele Złotnik	nie	nie
64	Faywel Mydlarz zięć	nie	nie
65	Dawid Kramarz	nie	Nie

Komornicy chrześcijanie Xiędza Proboszcza Kolbuszowskiego

1	Jakub Nieznański	9	Wojciech Kuznol
2	Jakub Burek	10	Tomasz Kuznol
3	Franek Burek	11	Wojciech Przywara
4	Wojciech Pradorowski	12	Michał Baran
5	Sebastian Wiesiołowski	13	Józef Stawarski
6	Maciej Siekiera	14	Marcin Stawarski
7	Stanisław Gawęcki	15	Piotr Kocur
8	Wojciech Białek	16	Michał Bogusz

Uwagi do wykazu

1. Wszystkie imiona i nazwiska są wiernie powtórzone ze źródła historycznego.
2. Hodowla bydła uwzględnia: krowy, woły, konie, cielęta i świnie. Hodowla natomiast drobiu i drobnego inwentarza była bardzo powszechna u mieszkańców – chrześcijan. Tej tabela nie obejmuje.
3. Łącznie u wszystkich mieszczan kolbuszowskich było: 8 koni, 35 wołów, 113 krów, 42 cielęta, 42 świnie, wiele inwentarza drobnego i drobiu (króle, gęsi, kaczki, indyki, kury, gołębie).

4. Wykaz nie obejmuje podziału zamieszkania w mieście wedle ulic (z wyjątkiem ulicy Od Kościoła), ale uwzględnia kolejność wedle sąsiedztwa.

II. Miasto i mieszkańcy oraz osiadłości Kolbuszowej wedle Metryki Józefińskiej (1785 r.)

(Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, Metryka Józefińska (1785–1788), fond 19, opis 7, t. 336 – Miasteczko Kolbuszowa, s. 2–10).

Ratusz na Rynku, nr domu 50 (od niego zaczyna się opis osiadłości i ich użytkowników).

Rynek, Roch Lichoniowicz, nr domu 47, Szymon Lichoniowicz nr 46, Dawidowicz Nachym nr 45, Wawrzyniec Markiewicz nr 44, Mogusz Jarosławski nr 43, Jakub Gąsiorowski nr 42, Franek Łosiński nr 41.

Ulica Przedmiejska, Wdowa Stridcowa nr 39, Walenty Markowicz nr 38, Josek Moskiewicz nr 37, Leyba Moskiewicz nr 36, Matyas Horym nr 35, Martha Kibel nr 34, Leyba Nachymowicz nr 33, Wdowa Burkiewiczowa nr 32, Tomasz Staniszewski nr 32.

Ulica Krakowska, Klemens Markiewicz nr 29, Wdowa Kulczycka nr 28, Antoni Węglowski nr 26–27, Marcin Gawęcki nr 25, Szmul Mielecki nr 24, Herszek Węgrzyn nr 23, Szymon Szydziewicz nr 17, Kielman Markiewicz nr 16, Samek Izaakowicz nr 15, Zelich Szmulewicz nr 14, Leyba Moskiewicz nr 13, Dawid Majerowicz nr 12.

Ulica Rzeszowska, Majer Jezkowicz nr 11, Melech Leybowicz nr 10.

Ulica ku Rzece alias Plac, Wdowa Waszynowa nr 8, Michał Korutkiewicz nr 7, ogródek tegoż za chałupą nad rzeką, sążni 48, Leyzor Dawidowicz nr 6, Wolf Leyzorowicz nr 5, Józef Goliński nr 4, Szpital Farny nr 3, ogród do tegoż za chałupą sążni 40, Wincenty Staniszwowski nr 2, ogródek tegoż nad rzeką sążni 86, Dzwonek Kościelny nr 1, ogród do tegoż nad Ryką 80 sążni, Kościół Farny, Probostwo za tymże nr 140, Ogród za Probostwem sążni 452, Ogród drugi pod Cmentarzem sążni 888, Wikaryja nr 157, ogród i sadzawka do niej 1192 sążni.

Droga z miasta do Baranowa, Cmentarz nowy za drogą, Piaski niezmiernie nieużyteczne, Kaźmirz Grubarz, Łąka za Grubarzem X. Proboszcza nr 140, 2 morgi, 1531 sążni, Pole Barańskiej nad Łąką (do numeru domu 153) sążni 1035, Pole tamże Jana Ziulkowskiego (do nr domu 152) sążni 1564, Wdowa Barańska nr 153.

Droga do Mielca – Ulica Mielecka, Jan Ziulkowski nr 152, Ogród do tegoż przy stodole sążni 40, Wojciech Przywara nr 151, Tomasz Kuznał nr 149, Mateusz Kuznał nr 149, Aleksander Piórko nr 148, Walenty Siekiera nr 147, Ignacy Wojnar nr 158, Michał Dudziński nr 141, Sobestian Wesołowski nr 146, Wojciech Burek nr 145, Wdowa Burkowa nr 144, Jakub Burkiewka nr 143, Jakub Musiołek nr 142, Prebenda nr 139, Ogródek do tejże sążni 418, Karol Chmielowiec nr 136, Ogródek tegoż 16 sążni, Icek Szmulowicz nr 137, Ogródek Franciszka Łosińskiego (do nr domu 41) sążni 60, Ogródek Józefowy Strzekowy (do

nr domu 39) sążni 216, Ogródek Walentego Marka (do nr domu 38) sążni 108, Mateusz Horyna nr 49, Jakub Dulski nr 130, ogródek tegoż za chałupą sążni 861, Jędrzej Juda nr 131, Maciej Dziedzic nr 132, Plac pusty nr 133, Maciej Cierpiś nr 134, Jędrzej Cierpiś nr 135.

Ulica Sędziszowska, Moszek Ankiel nr 129, Dawid Izaakowicz nr 128, Wawrzyniec Dunikowski nr 127, ogródek tegoż za chałupą sążni 28, Antoni Łosiński nr 126, ogródek do tegoż sążni 124, Jakub Snopkowski nr 125, ogródek tegoż sążni 99, Ogródek Andrzeja Łosińskiego (do nr domu 126) sążni 25, Wojciech Czernecki nr 124, ogródek tegoż sążni 123, Michał Winiarski nr 123, ogródek tegoż sążni 44, Jadwiga Kulczycka nr 122, ogródek tejże sążni 144, Ignacy Łabucki nr 121, ogródek tegoż sążni 85, Józef Ogonek nr 120, Jan Kocon nr 119, Franciszek Dudziński nr 118, Wdowa Kaczkowska nr 117, ogródek tejże sążni 130, Michał Walerynowicz nr 116, ogródek tegoż sążni 45, Michał Kocon nr 115, ogródek tegoż sążni 220, Matysz Kardys nr 114, ogródek tegoż sążni 85, Stanisław Gawlik nr 112, Plac pusty nr 111, Józef Marek nr 110, Tomasz Kocóń nr 109, ogródek tegoż sążni 35, Jan Bąk nr 108, ogródek tegoż sążni 30, Stanisław Turek nr 107, Michał Ogonek nr 106, Jan Jabłoński nr 105, Jan Gorzelany nr 101, Jan Gruszczyński nr 103, ogródek tegoż sążni 130, Jan Stapor nr 102, ogródek tegoż sążni 135, Wawrzyniec Śliwiński nr 101, Jegomość Pan Kłodnicki nr 100, Józef Sieński nr 99, ogródek tegoż sążni 294, Wojciech Cebula nr 98, ogródek tegoż sążni 250, Antoni Dulanowski nr 97, ogródek tegoż sążni 374, Antoni Rudkowski nr 96, ogródek tegoż sążni 247, Klemens Bernacki nr 95, ogródek tegoż sążni 148, Łukasz Wróbel nr 94, ogródek tegoż sążni 149, Jan Mazurkiewicz nr 93, ogródek tegoż sążni 208, Szpital Żydowski nr 91, ogródek tegoż sążni 45, Jan Kryżłowicz nr 90, ogródek tegoż sążni 190, Marcin Musiałek nr 89, ogródek tegoż sążni 132, Mikołaj Rudkowski nr 88, ogródek tegoż sążni 168, Jan Grochowski nr 88, ogródek tegoż sążni 224, Jakub Kubicki nr 86, ogródek tegoż sążni 232, Wojciech Łosiński nr 85, ogródek tegoż sążni 263, Wdowa Jabłońska nr 84, ogródek tejże sążni 70, Jakub Leśniowski nr 83, ogródek tegoż sążni 85, Wojciech Biesiadecki nr 82, ogródek tegoż sążni 85, Dawid Abramowicz nr 81, Walenty Chmielowiec nr 80, ogródek tegoż sążni 60, Leyba Złotnik nr 79, ogródek tegoż sążni 55, Walenty Gawrzoł nr 74, Liber Krawiec nr 63, Moszek Szklarz nr 65, Wojciech Ogonek nr 66, ogródek tegoż sążni 72, Szymon Ogonek nr 68, Antoni Górecki nr 67, ogródek tegoż sążni 16, Sobestyan Mirzojowski nr 69, Kaźmirz Ogonek nr 70, Idzi Jarzyński nr 71, Wojciech Snopkowski nr 72, ogródek tegoż sążni 61, Leyba Berko nr 37, Wdowa Rybicka nr 74, Jan Ogonek nr 75, Marcin Omuszkiewicz nr 76, Bartłomiej Dudziński nr 77, Szpital 61, Probostwo Szpitalne nr 62, ogródek do tegoż sążni 149, Kościół św. Stanisława, Onufry Kulczycki nr 22, ogródek tegoż sążni 90, Wdowa Kubalina nr 133, ogródek tejże sążni 66, Walenty Maykowski nr 21, ogródek tegoż sążni 160, Józef Leśniowski nr 20, ogródek tegoż sążni 127, Paweł Stapor nr 161, ogródek tegoż sążni 91, Józef Dąbkowski nr 162, Bartłomiej Kulczycki

nr 160, ogródek tegoż sążni 91, Salamon Szymuszowicz nr 163, ogródek tegoż sążni 103, Abram Rabin nr 18, Szkoła Żydowska i Łażnia Żydowska nr 19.

Uwagi do spisu

1. Wszystkie imiona i nazwiska są wiernie powtórzone ze źródła historycznego.
2. Wszyscy mieszczenie użytkowali w obrębie przestrzeni miejskiej 525 mórg i 179 sążni użytków rolnych.
3. 1 morga dolnoaustriacka = 1600 sążni kwadratowych. 1 morga = 5755,4 m², sążeń kwadratowy = 3,597 m².

III. Poddani mieszczenie proboszcza kolbuszowskiego Macieja Grabkowskiego (1789 r.)

(Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie,
Fasje podatkowe, fond 146, opis 18, t. 4109, s. 16–17).

Walenty Siekiera nr domu 147, Tomasz Kuzno nr 150, Wojciech Przywara nr 151, Jan Ziółkowski nr 152, Wdowa Barańska nr 153 (ci wszyscy odrabiali dla proboszcza pańszczyznę pieszą). Chałupnicy proboszcza: Michał Dudzieński nr 141, Jakub Musialek nr 142, Jakub Burkiewicz nr 143, Wdowa Burkowa nr 144, Wojciech Burek nr 145, Sobestyan Wesołowski nr 146, Aleksander Pierko nr 148, Mateusz Kaznoł nr 149.

Uwaga do spisu

1. Imiona i nazwiska są wiernie powtórzone ze źródła historycznego.
2. Wykaz nie obejmuje poddanych probostwa zamieszkałych na gruncie beneficjum parafialnego w Kolbuszowej Dolnej i w Nowej Wsi.
3. Wykaz nie obejmuje poddanych probostwa szpitalnego (prebendy szpitalnej) w Kolbuszowej.